

ki tevékenységét, a második pedig egyidejűleg a frankfurti iskola eredményei iránt is érdeklődött, amelynek az álláspontja Lukács számára ugyanolyan elfogadhatatlan volt, mint a frankfurtiak számára az *Ontológia* eszméi.

A Lukács hatása alatt álló magyar marxisták filozófiai kutatásaikkal tűntek ki. Kutatásaikban azonban — Marx példáját követve — nem választották szigorúan külön a filozófiai vonatkozásokat a szociológiaiaktól és az ökonómiaiaktól. Egy ilyen hozzáállás önként adódott abból a nézetükből, amely a filozófiát társadalmi ontológiának tekinti. Az „iskola” közösen kialakított álláspontja ösztönzőleg hatott magukra a szociológiai és politológiai kutatásokra is. Válogatásunkban ezt a területet Hegedűs Andrásnak és Márkus Máriának a társadalmi fejlődésről, alternatíváiról, valamint az egyén és a közösség kapcsolatáról írott tanulmányai képviselik.

Amennyiben szövegválogatásunk hozzájárul ennek a marxista irányzatnak a jobb megismeréséhez, akkor azt minden bizonnyal a Belgrádi Rádió harmadik műsorának és Dési Abelnak köszönhetjük, akik a „Budapesti iskola” bemutatását kezdeményezték. A szövegeket magyarról, de más európai nyelvekről is fordítottuk, amennyiben a szerzők a fordításokat átnézték.

GARAI László fordítása

ELŐSZÓ A „FELJEGYZÉSEKHEZ”*

BODROGVÁRI FERENC

A *Zur Ontologie des gesellschaftlichen Seins* Lukács György utolsó nagy filozófiai munkája. Ez ideig egészen csak magyarul jelent meg *A társadalmi lét ontológiájáról* címen... A mű három kötetét — az első a *Történeti fejezetek*, a legbővebb a második *Szisztematikus fejezetek*, a harmadik, ami az alapgondolatok afféle szintézise, a *Prolegomena* címet viseli — a budapesti Magvető Könyvkiadó adta ki 1976 derekán.

* A zágrábi *Kulturni radnik* folyóirat közismert *11. teza* (11. tézis) nevű, a Školska knjigával (Tankönyvkiadó) együtt kiadott füzetsorozata 5. számaként jelent meg 1978-ban Fehér Ferenc, Heller Ágnes, Márkus György és Vajda Mihály *Diskusije o Lukácsuvoj „Ontologiji”* (Viták Lukács „Ontológiájáról”) című munkája. Bodrogvári Ferenc rövid írása e kiadvány előszava.

(A kötet szövegét magyarul — eredeti címén: *Feljegyzések Lukács elvtársnak az Ontológiáról* — a *Magyar Filozófiai Szemle* 1978/1. száma közölte.)

Bodrogvári Ferenc életének utolsó éveiben intenzíven készülődött egy a „Budapesti filozófiai iskola” tevékenységéről, gondolkodásáról, tagjairól szóló nagy tanulmány megírására. Ennek a tervezett munkának egyik, csak jegyzetnyi terjedelmű részlete a *Feljegyzésekhez* írt Előszó.

Keves könyv váltott ki akkora érdeklődést és annyi észrevételt mint ez, úgyszólván még megszületése, azaz megjelenése előtt. A *Kulturni radnik* különkiadásában néhány fejezet közlésével már bemutatta a hazai olvasóknak a mű tartalmát, Vanja Sutlić fordításában. Az újvidéki *Savremenost* folyóiratban hamarosan megjelenik egy részlet a második kötet A munka című fejezetéből. A könyvről azonban igen sokat írtak. Annál izgalmasabb elolvasni Lukács legközelebbi tanítványainak és munkatársainak, az ún. „Budapesti filozófiai iskola” (az elnevezés magától Lukácstól származik) legeminensebb képviselőinek *Feljegyzéseit*, vagyis az Ontológiára tett kritikai észrevételeit. Minthogy a *Feljegyzések*, ha nagy vonalakban is, tartalmazza az iskola tagjainak intellektuális életrajzát, felesleges most itt külön is bemutatni őket; nevükkel gyakran lehet találkozni külföldi és hazai folyóiratok lapjain egyaránt; műveiket németre, angolra, franciára, olaszra, japánra és más nyelvekre fordították.

Lukácsról már korán feljegyezték, hogy mindenki számára kellemetlen alkat. A *Történelem és osztálytudatról* tett nyilatkozatai szerint ön-maga számára is kellemetlenné vált; lehetséges, hogy éppen ez a „kellemetlenség” gondolkodói nagyságának jele. A *Feljegyzésekben* Lukács tanítványai, munkatársai az Ontológia alapkategóriáihoz fűződő kritikai észrevételeiket és kételyeiket közlik, amivel egy olyan szituációba nyújtanak háromszoros betekintést, amelyet igen ritkán lehet közelről látni: egy kivételes filozófiai mű születésének folyamatába, a filozófiai továbbgondolás megformálásának folyamatában, vagyis Lukács opuszának születő totalitásába, miközben a filozófus alap gondolatai ellenére is dolgozik a művön és harmadszor a szellemében fiatal aggastyán erőfeszítését láthatjuk, aki versenyfutásban a halállal a történelmi praxist mint Marxnak a „befejezett naturalizmus — befejezett humanizmus” elvét kísérte meg ontológiailag tematizálni. A mű születésének és a tanítványok-munkatársak e folyamatban való részvételének objektív leírása, amellyel hogy forrásértékű tanúskodás, egyfajta vallomás is és kitartás a szeretett és megbecsült tanító pozícióin. Ez a kitartás egészében mentes a „magister dixit” jegyében kialakuló a tanító—tanítvány viszonyból származó represszív erő fenyegető veszélyétől. Ez annál értékesebb, hiszen Lukács néhány alapkategóriájának elleplezett tagadása (annak a realitásnak a kontextusában, hogy filozófiai meggyőződésük miatt a tanítványok nem vehettek részt, nem hordhattak szerepet a társadalmi életben), a tanító segítségével való önigazolást jelentett volna.

A *Feljegyzésekbe* foglalt kritikai észrevételek alapján létrejött filozófiát Lukácstól és Marxtól való alapvető eltávolodásként vitatták el. Nem tartozik ránk, hogy igazságot tegyünk. Ám ez a szöveg — a vallomás funkciójában — lehetőséget nyújt számunkra, hogy Lukács eredeti dilemmái mellett megismerjük Heller Ágneshez, Márkus Györgyhöz, Vajda Mihályhoz és Fehér Ferenchez fűződő kapcsolatát is. Minthogy itt valójában eltérő filozófiai koncepciók viszonylatáról esik szó az olva-

sónak lehetősége van arra is, hogy betekintést nyerjen Lukácsnak az övével szembeállított koncepcióhoz való viszonyulásába is.

Ha Lukács könyve az ontológiáról a lét kérdésére megfogalmazható nagy válaszadás kísérlete, akkor tanítványainak *Feljegyzései* egy másik nagy kérdést nyitnak meg: felszállt-e Minerva baglya rózsza alakjában a jelen keresztjén Lukácsnak, ahogyan felszállott Hegelnek az ész megismerése értelmében? Vajon a történelmi gyakorlat folyamata olyan embert produkál, aki csak az objektív alternatívákra tud válaszolni? Vagy, lehetséges, létezése a létben való új alternatívák megalkotását jelenti?